

самовдосконалення у процесі фахової підготовки [дисертація кандидата педагогічних наук].

УДК 378.014.3:004:17

Микола Пригодій,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заступник директора з наукової роботи
Інституту професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0001-5351-0002>

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ: БАЛАНС МІЖ ЦИФРОВИМИ, СОЦІАЛЬНИМИ ТА ЕТИЧНИМИ КОМПЕТЕНТНОСТЯМИ

Анотація. Розглядаються підходи до модернізації освітніх програм нового покоління, спрямовані на досягнення балансу між цифровими, соціальними та етичними компетентностями. Обґрунтовано необхідність переходу від знаннєвої до компетентнісної парадигми освіти, що відповідає вимогам ринку праці та викликам цифрової трансформації. Визначено стратегічні орієнтири розвитку цифрової, соціальної й етичної складових освітнього процесу з урахуванням європейських рамок компетентностей. Наголошено, що формування людиноцентрованих фахівців потребує системного підвищення цифрової та етичної грамотності викладачів і активного залучення стейкхолдерів до розроблення освітніх програм.

Ключові слова: Освітні програми нового покоління; цифрові компетентності; соціальні компетентності; етична грамотність; людиноцентрований підхід.

NEW GENERATION EDUCATIONAL PROGRAMS: BALANCING DIGITAL, SOCIAL, AND ETHICAL COMPETENCIES

Mykola Pryhodii,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Corresponding Member of the NAES of Ukraine,
Deputy Director for Research of the Institute of
Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. Approaches to modernizing new-generation educational programs aimed at achieving a balance between digital, social, and ethical competencies are considered. The need to transition from a knowledge-based to a competency-based paradigm of education that meets the requirements of the labor market and the challenges of digital transformation is justified. Strategic guidelines for the development of the digital, social, and ethical components of the educational process are defined, taking into account the European competence framework. It is emphasized that the formation of people-centered specialists requires a systematic improvement of teachers' digital and ethical literacy and the active involvement of stakeholders in the development of educational programs.

Keywords: New generation educational programs; digital competencies; social competencies; ethical literacy; human-centered approach.

Актуальність заявленої теми зумовлена тектонічними змінами у глобальному соціально-економічному просторі, спричиненими стрімкою цифровою трансформацією. Цей процес вимагає зміни освітньої парадигми: від моделі, що фокусується на передачі знань, до компетентнісного підходу, орієнтованого на формування здатностей діяти в умовах невизначеності та постійних інновацій. Сучасний ринок праці висуває вимоги не лише до технічної майстерності, а й до здатності фахівців до співпраці, адаптивності та, що критично важливо, відповідальності.

Ключове питання, яке стоїть перед сучасною вищою освітою, полягає у пошуку оптимального балансу: як гармонійно інтегрувати розвиток цифрових, соціальних та етичних компетентностей у зміст та архітектуру освітніх програм нового покоління? Для цього необхідно проаналізувати ключові вимоги часу і на їхній основі окреслити стратегічні напрями модернізації освітніх програм, що забезпечать підготовку людиноцентрованих фахівців, готових до викликів суспільства цифрового майбутнього (Гуржій et al., 2023).

Світова освіта демонструє чіткі тенденції що дають змогу швидко адаптувати кваліфікацію до потреб ринку (Пригодій et al., 2019):

- перехід до персоналізованого навчання;
- упровадження концепції навчання впродовж життя;
- розвиток системи мікрокредитів (короткострокових сертифікованих навчальних модулів).

Орієнтири Європейського Союзу, закріплені у низці рамкових документів, є дороговказом для модернізації:

– DigComp (European Digital Competence Framework) – визначає основні цифрові навички (від обробки даних до кібербезпеки) (Vuorikari et al., 2022);

– GreenComp – окреслює компетентності, необхідні для стійкого розвитку та екологічної свідомості (Bianchi et al., 2022);

– EntreComp (Entrepreneurship Competence Framework) – фокусується на підприємницьких та лідерських якостях (Bacigalupo et al., 2016);

– Ethical AI guidelines – надають етичні засади для впровадження штучного інтелекту, що є критичним для формування нових освітніх програм (European Commission, 2019).

Український контекст характеризується подвійною складністю: з одного боку, необхідно синхронізувати стандарти вищої освіти з європейськими компетентнісними рамками; з іншого – долати виклики воєнного часу та активно готуватися до післявоєнного відновлення, що вимагатиме фахівців із високою стійкістю, адаптивністю та інноваційним мисленням (Пригодій et al., 2023).

Цифрова трансформація освіти в Україні набуває стратегічного значення як інструмент забезпечення її неперервності та якості. Тому цифрова компетентність сьогодні є не спеціалізованою, а базовою складовою кваліфікації фахівця будь-якої спеціальності – від інженера до гуманітарія. Це необхідна умова для ефективної професійної діяльності, комунікації та соціальної інклюзії.

Сучасні освітні програми мають передбачати не просто вивчення офісних програм, а глибоку інтеграцію цифрових технологій у зміст дисциплін:

– III-грамотність (AI Literacy) – формування здатності використовувати інструменти штучного інтелекту (генеративні моделі, машинне навчання) для вирішення професійних завдань, а також критично оцінювати їхні результати;

– грамотність у роботі з даними (Data Literacy) – навички збору, аналізу, інтерпретації великих даних та візуалізації інформації;

– імєрсивні технології (VR/AR/Metaverse) – застосування технологій віртуальної та доповненої реальності для моделювання складних процесів та симуляції робочих середовищ;

– кібербезпека та цифрове здоров'я (Cybersecurity & Digital Health) – формування усвідомлення принципів кібербезпеки, безпечного поводження з даними та підтримання цифрового добробуту у віртуальному середовищі.

Ключова роль відводиться викладачеві як цифровому фасилітатору. Це вимагає постійного підвищення його цифрової

грамотності, здатності адаптувати навчальні матеріали та методики навчання з урахуванням сучасних цифрових платформ та інструментів, перетворюючи цифрові технології з об'єктів вивчення на активні інструменти навчання.

В умовах автоматизації рутинних завдань соціальні компетентності стають вирішальними для успіху фахівця. Вони забезпечують здатність людини взаємодіяти з іншими, керувати емоціями та вирішувати комплексні проблеми, що не піддаються алгоритмізації, зокрема:

- комунікація та співпраця для ефективної взаємодії у міждисциплінарних та полікультурних командах;
- критичне мислення, як здатність аналізувати інформаційні потоки, ідентифікувати упередження та приймати обґрунтовані рішення;
- креативність та інноваційність для пошук нестандартних рішень та генерація нових ідей;
- адаптивність та гнучкість, як здатність швидко перенавчатися та пристосовуватися до змін.

Методи розвитку соціальних компетентностей мають бути інтегровані через активне застосування проєктного навчання, методу кейсів, участі у міждисциплінарних командах для вирішення реальних проблем, а також симуляційні ігри.

Важливим є розуміння взаємозв'язку цифрових та соціальних навичок. Наприклад, ефективна командна робота сьогодні неможлива без майстерності керування спільними цифровими середовищами (хмарні сховища, системи управління проєктами, інструменти відеоконференцій). Цифрові інструменти стають простором для прояву соціальних компетентностей.

Етична складова є «третім виміром» освітніх програм і визначає відповідальність фахівця за вплив його діяльності на суспільство та довкілля. Це критично важливо, оскільки технологічний прогрес без етичних обмежень несе значні ризики.

Етичний вимір цифрової освіти охоплює:

- академічну доброчесність, особливо у контексті боротьби з плагіатом, забезпечення прозорості наукових досліджень;
- штучний інтелект і відповідальність за його використання, розуміння упередженості алгоритмів, наслідків автоматизованих рішень та необхідності людського контролю;
- конфіденційність збору, використання та захисту персональних даних.

Формування етичної культури має відбуватися не декларативно, а через практикоорієнтовані теми та інтегровані модулі. Необхідно вводити етичні дилеми у освітній процес. Наприклад, кейси, пов'язані з використанням технологій *deepfake* (технології створення або модифікації фото, відео чи аудіо з використанням штучного інтелекту, які дозволяють реалістично імітувати зовнішність, голос або поведінку людини), питаннями авторства контенту, створеного ШІ, або моральними аспектами використання даних про користувачів. Це дозволяє аспірантам та студентам навчитися застосовувати етичні принципи у складних професійних ситуаціях (Radkevych et al., 2025).

Для успішної реалізації концепції балансу між цифровими, соціальними та етичними компетентностями необхідні наступні практичні кроки:

по-перше, аналіз потреб роботодавців і ринку праці засобами постійного моніторингу через створення консультативних рад, проведення регулярних опитувань та включення представників бізнесу у комісії з акредитації освітніх програм (Pryhodii et al., 2022);

по-друге, використання цифрових платформ для моніторингу компетентностей; упровадження електронних портфоліо та автоматизованих систем оцінювання, що дають змогу відстежувати прогрес аспіранта у всіх трьох групах компетентностей (Пригодій та ін., 2023);

по-третє, залучення стейкхолдерів (бізнес, громадські організації та аспіранти/студенти), які мають бути активними учасниками розробки та актуалізації освітніх програм, що забезпечить релевантність та практичну спрямованість змісту навчання;

по-четверте, підвищення цифрової та етичної грамотності викладачів (систематична перепідготовка педагогічного складу з фокусом на інтеграцію етичних аспектів у викладання освітніх компонентів та освоєння новітніх цифрових інструментів для фасилітації навчання).

Отже, освітні програми нового покоління мають бути людиноцентованими, визнаючи, що технології є лише інструментом, а не кінцевою метою. Місія освіти полягає у формуванні не просто кваліфікованого, але й відповідального громадянина та фахівця. Сьогодні вже не технології визначають якість освіти, а цінності та відповідальність у їхньому використанні. Освіта повинна навчити фахівця не лише створювати потужні інструменти, а й керувати їхнім впливом на суспільство, забезпечуючи сталий та гармонійний розвиток цифрових, соціальних і етичних компетентностей. В епоху тотальної цифровізації та поширення ШІ-технологій саме етична свідомість,

критичне мислення та здатність до співпраці забезпечують людську перевагу.

Список посилань

- Гуржій, А., Радкевич, В., & Пригодій, М. (2023). Підвищення якості підготовки майбутніх фахівців із використанням віртуальних навчальних комплексів. *Нові технології навчання*, (97). 42–50. <https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.05>
- Пригодій, М. А., Гуржій, А. М., Гуменний, О. Д., Голуб, І. І., Пригалінська, Т. Г., & Волошин, А. М. (2023). *Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час: навчально-методичний посібник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738690>
- Пригодій, М. А., Гуржій, А. М., Липська, Л. В., Гуменний, О. Д., Зуєва, А. Б., Кононенко, А. Г., Прохорчук, О. М., & Белан, В. Ю. (2019). *Методичні основи розроблення SMART-комплексів для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти*. Полісся. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720268>
- Пригодій, М. А., Гуржій, А. М., Радкевич, О. П., Кононенко, А. Г., & Гуменний, О. Д. (2022). *Технологія створення цифрового портфоліо здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти: методичні рекомендації*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733746>
- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., & Van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The entrepreneurship competence framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union. <https://doi.org/10.2791/593884>
- Bianchi, G., Pisiotis, U., & Cabrera Giraldez, M. (2022). *GreenComp: The European sustainability competence framework* (Publication No. EUR 30955 EN). Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/13286>
- European Commission. (2019). *High-Level Expert Group on Artificial Intelligence (AI). Ethics guidelines for trustworthy AI* (Catalogue No. KK-02-19-158-EN-N). Publications Office. European Commission. <https://data.europa.eu/doi/10.2759/346720>
- Pryhodii, M., Hurzhii, A., Radkevych, O., & Kononenko, A. (2022). Regulatory framework, methodology and technologies of monitoring research in vocational education (implementation of european

- experience). *Professional Pedagogics*, 2(25), 32–44.
<https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.25.32-44>
- Radkevych, O., Pryhodii, M., & Radkevych, V. (2025). Artificial intelligence use in assessing the learning outcomes of future engineers. In M. E. Auer & T. Rüttmann (Eds.), *Futureproofing engineering education for global responsibility. ICL 2024. Lecture Notes in Networks and Systems* (Vol. 1260, pp. 557–564). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-85652-5_55
- Vuorikari, R., Kluzer, S., Scott, P., D'Agostino, V., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens with New Examples of Knowledge, Skills and Attitudes* (Publication No. EUR 31008 EN). Publications Office of the European Union.
<https://data.europa.eu/doi/10.2760/115376>